

Яценко Т. О.

доктор педагогічних наук, старший
науковий співробітник,
головний науковий співробітник
відділу навчання української мови
та літератури
Інституту педагогіки
НАПН України

ООНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ КУЛЬТОРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

У педагогічній науці культурологічний підхід як методологія орієнтує на вивчення особистості у певних історико-культурних умовах життя, зокрема й освіти; забезпечує полісистемне пояснення сутності культурних проблем, цінностей і компонентів сучасної освіти. Сучасні педагогічні та культурологічні дослідження (І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк) ґрунтуються на тому, що продуктивний діалог культур і поколінь є одним із оптимальних, інтенсивних способів входження особистості у світ науки, культури, соціуму. Тому основним завданням педагога є створення освітнього і культурного середовища для всебічного розвитку і формування системи цінностей юної особистості, а також сприяння у виборі способів культурної самореалізації. Прилучення особистості до культури передбачає не тільки засвоєння нею необхідних знань, умінь, навичок і способів діяльності, а й формування ціннісного ставлення до явищ самої культури. Відтак культурологічна спрямованість шкільної освіти в Україні вказує на нові можливості для визначення шляхів оновлення її змісту на основі діалогу різних культур.

Культуровідповідність освіти має корелювати з різноманітною палітрою культури суспільства, сприяти культурній ідентифікації молодого покоління, організації освітнього процесу як полікультурного, забезпечувати систему різноманітних культурних функцій, сприяти особистісній реалізації кожного суб'єкта освіти в культурному процесі. Тому сутність якісної шкільної освіти, зокрема й літературної, сучасні вчені-педагоги трактують як розвивальну культурологічну доміанту, концептами якої є розуміння освіти як культурного процесу, рушійними силами якого є діалог і співробітництво його учасників у досягненні цілей культурного саморозвитку; позиціонування закладу освіти як

цілісного освітньо-культурного простору для інтелектуального і культурного розвитку особистості; ставлення до учня як до суб'єкта життєдіяльності, який спроможний до культурного саморозвитку; розуміння ролі педагога як наставника, здатного долучити учнів до культури і підтримати їх в індивідуальному самовизначенні у світі культурних цінностей.

Культурологічна модель сучасної шкільної літературної освіти ґрунтуються на методологічних засадах, в основі яких вивчення літератури визначається її сутністю як виду мистецтва, розумінням як невід'ємного компоненту світової художньої культури. Теоретичним підґрунтям реалізації культурологічного підходу в системі шкільної літературної освіти є наукові студії вчених-методистів, де акцентовано на важливості предметної інтеграції у шкільному курсі української літератури як педагогічному варіанті зв'язків між різними видами мистецтв (О. Бандура), визначенні та реалізації міжмистецьких зв'язків на уроках української літератури (С. Жила, Н. Гоголь), використанні культурологічного контексту в процесі аналізу та інтерпретації художнього твору (В. Гладишев, Т. Яценко, З. Шевченко).

Ідея реалізації культурологічного підходу до навчання літератури акумульована в оновленому змісті шкільної літературної освіти. Однією із ключових компетентностей сучасної шкільної освіти, унормованих у Концепції Нової української школи (2016), визначено «Обізнаність та самовираження у сфері культури» [2]. Її предметний вектор увиразнюється в шкільному курсі літератури. Так, чинні програми з української літератури (рівень стандарту, профільний рівень) орієнтовані на розвиток в учнів-читачів ключової компетентності «Обізнаність та самовираження у сфері культури», що передбачає «здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва, глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» [5; с. 155].

У проєкті Державного стандарту базової і повної освіти (2020) передбачено формування культурної компетентності учнів. Ця дефініція трактується як «уміння використовувати мову для духовного, культурного й національного самовияву; дотримуватися культури мовлення, що є виявом загальної культури людини; читати

твори літератури, використовувати досвід взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях; створювати тексти, виражаючи власні ідеї, досвід і почуття та добираючи відповідні художні засоби; добирати літературу для читання, щоб одержати насолоду і користь від прочитаного» та як ставлення, що акумулює «потребу читання творів літератури для задоволення та рефлексії над прочитаним; відкритість до міжкультурної комунікації; зацікавленість світовими культурними набутками» [1].

На предметному рівні культурну компетентність учнів-читачів розуміємо як здатність зіставляти специфіку розкриття літературної теми (чи образу) у різних видах мистецтва; ідентифікувати себе як представника певної національної культури; визначати роль української літератури в загальноєвропейському і світовому культурному контекстах; аналізувати та інтерпретувати художні твори у контексті міжмистецької взаємодії; усвідомлювати соціокультурну значущість художньої літератури; набувати досвід емоційних переживань, виявляти ціннісне ставлення до різних видів мистецтва та формувати відкритість до міжкультурної комунікації [6].

Культурологічна спрямованість змісту шкільної літературної освіти конкретизується в його навчально-методичному забезпеченні. Ефективним засобом реалізації культурологічного підходу до шкільного навчання літератури є дидактико-методичний потенціал нових чинних підручників української літератури (рівень стандарту) для 10 та 11 класу (автори – А. Фасоля, Т. Яценко, та ін.) [3; 4]. Зміст і структура навчальних книг ґрунтуються на ідеї розгляду художнього тексту як тексту культури, що відображає свідомість людей певної історичної доби, орієнтує на діалог у просторі культури та на діалог культур.

Отже, зміст сучасної шкільної літературної освіти оновлено на засадах культурологічного підходу, що передбачає опанування учнями-читачами знаннями про специфіку літератури як вид мистецтва; розвиток умінь і навичок сприймати, аналізувати та інтерпретувати літературний твір у взаємозв'язку з іншими видами мистецтва; формування культурної компетентності.

Література.

1. Звіт МОН України за результатами громадського обговорення Державного стандарту базової середньої освіти [Електронний ресурс]. URL:

<https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti>

2. Про схвалення Концепції реалізації державної «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження КМУ від 14 груд. 2016 р. № 988-р. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>
3. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / авт. А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко та ін. Київ : Пед. думка, 2018. 192 с.
4. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / авт. А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко та ін. Київ : Оріон, 2019. 240 с.
5. Українська мова. Українська література : нові навчальні програми для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний рівень) (2018). Методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України. Київ : УОВЦ «Оріон». 352 с.
6. Яценко Т. О. Особливості реалізації культурологічного підходу в реаліях Нової української школи. *Практична філософія і Нова українська школа* : зб. матеріал. всеукр. наук.- прак. конф, 16 травня 2018 р., м. Київ : Інститут педагогіки, 2018. С. 164-167.